

вания профессиональной компетентности будущих переводчиков в педагогической теории и практике и на данной основе выявлено сущность, структуру и содержание профессиональной компетентности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, современные информационные технологии, педагогическая теория.

Gimere N. A. Innovation process in professional linguistic competence

The article is dedicated to the problem of future teachers professional competence formation by means of modern information technologies. The problem of future teachers professional competence formation in pedagogical theory and practice was clarified; thereupon the essence, the structure and the contents of the professional competence are revealed.

Key words: professional competence, modern information technologies, pedagogical theory.

УДК 159.9+378+377

Ю. Ц. Жидецький, І. З. Пашкутьський

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДИХ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Проведено емпіричне дослідження психолого-педагогічних чинників професійної адаптації молодих науково-педагогічних працівників. Виявлено основні психолого-педагогічні чинники, що впливають на динаміку та якість проходження адаптаційного процесу у молодих науково-педагогічних працівників до професійної діяльності у новому науково-педагогічному колективі.

Ключові слова: професійна адаптація, професійна діяльність, молодий науково-педагогічний працівник, психолого-педагогічні чинники адаптації, фактори, критерії та показники адаптації.

Постановка проблеми. Нова фаза цивілізаційного розвитку суспільства знань ставить нові вимоги перед сучасною освітою. Виклик часу покладає на науково-педагогічних працівників нові функції: перехід від передачі готових знань до активного процесу генерації нових знань, від формування слухняних слухачів до розвитку життєво необхідних компетенцій, від інтуїтивного застосування методик навчання до активного опанування та впровадження освітніх методологій. Рушійною силою розвитку сучасної освіти є інноваційна діяльність

викладача як творчої особистості, оскільки суб'єктивний чинник є вирішальним під час пошуку, розробки, упродовження та поширення нових ідей.

Нова освітня діяльність сучасного викладача формується на засадах збереження і розвитку творчого потенціалу людини, її спрямованості на самовизначення, стабільно активної життєдіяльності у змінних соціальних умовах, готовності до сприймання і вирішення нових завдань.

Для освіти України потрібно підготувати нову генерацію молодих науково-педагогічних працівників, яка здатна розвивати вітчизняні науково-педагогічні традиції та утверджувати гуманістичне піднесення особистості кожного студента. Педагогічна діяльність молодих науково-педагогічних працівників передбачає певний період, впродовж якого відбувається усвідомлення основних цілей діяльності, її принципів, упорядкування професійних знань, умінь і навичок відповідно до вимог професії. Від визначення і врахування особливостей періоду адаптації і її характеру, результатів і термінів залежить ефективність усієї подальшої професійно-педагогічної діяльності, зростання рівня професійної майстерності та педагогічної культури, якості навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

Стан дослідження. Різні аспекти професійної адаптації вчителя досліджували Я. Абсаямова (зв'язок адаптації з особливостями характеру молодого вчителя) [1]; М. Скубій (критерії професійної адаптації); Л. Ершова (вплив конструктивних умінь молодих учителів на ефективність професійної адаптації); І. Облес, В. Семиченко (загальні питання професійної адаптації молодого вчителя, її механізми, чинники, критерії) [6]; О. Супрун (психосоматична адаптація педагога) [8]; О. Саннікова (емоційність у структурі професійних якостей вчителя); О. Солодухова (становлення особистості молодого вчителя в процесі професійної адаптації, психокорекція його особистісних якостей) [7]; О. Мороз (професійна і соціально-психологічна адаптація молодого вчителя) [4] та ін.

Авторами розроблено сутність, закономірності, механізми, критерії адаптації, практичні шляхи її вдосконалення у процесі педагогічної діяльності вчителів-початківців середньої загальноосвітньої школи. Проте аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що нині недостатньо висвітленими є механізми взаємодії внутрішніх та зовнішніх чинників адаптації молодих науково-педагогічних працівників до професійно-педагогічної діяльності. Актуальність цієї проблеми обумовлена специфікою педагогічної діяльності молодого

науково-педагогічного працівника, яка здебільшого відрізняється від діяльності шкільного вчителя.

Такий стан наукового знання зумовлює і суперечності у практиці між професійно-педагогічним рівнем молодого науково-педагогічного працівника для роботи у ВНЗ, його особистим професійним потенціалом і вимогами, які пред'являються до нього в процесі професійно-педагогічної діяльності.

Метою статті є виявлення основних психолого-педагогічних чинників, що впливають на проходження адаптаційного процесу у молодих науково-педагогічних працівників.

Виклад основних положень. Професійна адаптація молодих науково-педагогічних працівників ВНЗ є складним багатоаспектним і багатофакторним процесом, що відбувається у три етапи: початковий (орієнтаційний), просунутий (моделювання) і повної адаптованості (творчий) [1, с. 8]. Адаптація здійснюється на двох рівнях: зовнішньому і внутрішньому. Зовнішньо людина адаптується до соціального середовища, сприймає норми життя та цінності, але водночас і перетворює навколишній світ, вносячи корективи у відносини з суспільством. На внутрішньому рівні в особистості відбувається процес пристосування до власного «Я», результатом чого є самовпевненість і процес зміни поведінки, поглядів, переконань, переоцінка цінностей, переосмислення самооцінки і прагнення до саморозвитку.

Це дає змогу виокремити зовнішні і внутрішні чинники адаптації науково-педагогічних працівників до професійної діяльності у ВНЗ. До зовнішніх чинників належать: відносини зі студентами; відносини з педагогічним колективом; специфіка навчального закладу; специфіка роботи науково-педагогічних працівників; необхідність наукової роботи; кураторство; навчальна дисципліна; психологічний клімат. До внутрішніх чинників належать: інтерес до професії; мотивація; прагнення до самореалізації; встановлення авторитету; взаємодопомога; творчість; саморозвиток; самодисципліна; відповідальність; самокритика; рефлексія власної поведінки.

Результатом професійної адаптації науково-педагогічних працівників є професійна адаптованість, що виявляється у входженні людини в соціальне середовище у процесі її діяльності, інтеграції зі спільнотою і самовизначення в ній. Адапована особистість готова до професійної діяльності, не відчуває психологічного дискомфорту, має позитивне ставлення до навколишнього світу та самої себе. Від успішної діяльності в період адаптації залежить зміцнення професійної мотивації, подальший професійний і особистісний розвиток науково-

педагогічних працівників. Специфіка процесу адаптації викладачів виявляється в результатах діяльності, тобто в успішності студентів. Чим скоріше науково-педагогічний працівник адаптується до освітнього середовища, тим ефективнішим є навчально-виховний процес.

Некомпетентність науково-педагогічних працівників, відсутність досвіду, небажання прийняти допомогу з боку керівництва, невміння налагодити зв'язки зі студентським колективом можуть призвести до дезадаптації, що виявляється в незацікавленості у професії, незадовільній роботі, психологічному дискомфорті, нервозності, конфліктності, що може призвести до зміни робочого місця і професійної діяльності.

Отже, адаптація науково-педагогічних працівників до професійної діяльності в навчальному закладі є складним динамічним довготривалим процесом систематичного взаємопроникнення педагога і середовища навчального закладу, що охоплює формування професійних знань, умінь, важливих якостей, необхідних для подальшого розвитку, метою якого є ефективне професіональне функціонування. Період професійної адаптації є необхідною умовою, етапом професійного становлення і розвитку професіонала.

Емпіричне дослідження виконувалося на базі Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного університету «Львівська політехніка», Львівського державного університету внутрішніх справ. Дослідження проводилось упродовж 2011–12 рр. В експериментальну групу ввійшли науково-педагогічні працівники віком 23–37 років, загалом 30 осіб, із них 14 чоловіків, 16 жінок із науково-педагогічним стажем роботи 0,5–3 роки.

З метою виявлення основних проблем, які існують у професійній адаптації молодих науково-педагогічних працівників, застосовувався опитувальник «Структура професійної адаптації» Н. О. Чайкіної [2], за допомогою якого можна виявити провідний елемент професійної адаптації молодих науково-педагогічних працівників і його структуру. Опитувальник містить 27 питань, в яких відображено основні види діяльності. Дослідження охоплювало аналіз загального рівня професійної адаптації та її окремих складових, уміння чітко та швидко налагоджувати ділові та товариські контакти, професійну адаптацію в цілому, адаптаційний потенціал, соціально-психологічний клімат в колективі.

Дослідження загального рівня професійної адаптації молодих науково-педагогічних працівників виявило, що праця (52,6%) як вид діяльності є основним компонентом серед числа опитаних, приблизно третина молодих викладачів у рівні освоєння діяльності надає перевагу відтворенню досвіду (50,5%), який накопичився впродовж їхнього життя. Друге місце посідають навчання і творчість (42,1% та 42,2%).

Перцептивна і моторна форми реалізації діяльності є основними компонентами науково-педагогічної праці молодих викладачів. У процесі проходження адаптації опитувані орієнтовані на майбутнє, про що свідчить показник 48,2% і нині не на багато менше – 47,9%. Серед числа опитаних (30) емоційне відношення до діяльності переважно позитивне (18 осіб), амбівалентне (12 осіб), негативного відношення не було виявлено у жодного з опитуваних.

Відповідно, у виявленні здібностей як одних із чинників професійної адаптації нами був застосований «Опитувальник КОС-2» Є. Ю. Бруннера [3]. Результати дослідження показали, що у деяких з опитуваних молодих науково-педагогічних працівників комунікативні (0,3) та організаторські (0,3) здібності є дуже низькими, що безпосередньо впливає на процес їхньої адаптації до умов праці у новому педагогічному колективі. Організаторські здібності виявляються в умінні організувати себе, свій час, індивідуальну, групову, колективну діяльність студентів, згуртувавши навколо наукової проблеми надійних помічників, однодумців.

З метою вивчення особистісних характеристик молодих науково-педагогічних працівників, які пов'язані з професійною адаптацією, застосовувався багаторівневий особистісний опитувальник, який оцінює такі показники: адаптивні здібності; нервово-психічна стійкість; комунікативні особливості; моральна нормативність (А. Г. Маклаков, С. В. Чермянін) [2].

Професійна адаптація молодого науково-педагогічного працівника, особливо у перші два роки роботи, характеризується високою емоційною напругою у спілкуванні в колективі. По-перше, у цей період молода людина, яка ще тільки опановує нову сферу життя та діяльності, робить чимало помилок, зазнає постійних невдач. По-друге, їй здається, що всі бачать її похибки, засуджують, негативно оцінюють її. Проте не менш глибоко переживається й радість від перших успіхів, саме вона дає сили для продовження діяльності, творчого пошуку, подолання труднощів адаптації, визначає загальний тонус життя науково-педагогічного працівника [2].

Для більшості опитаних молодих науково-педагогічних працівників характерний низький рівень адаптаційного потенціалу (0,13), середній рівень становить – 0,41 та 0,81 – високий, де 1 – максимально високий рівень розвитку.

Результати дослідження свідчать про те, що максимально високого рівня особистісного адаптаційного потенціалу не отримав жоден з опитуваних науково-педагогічних працівників. Отже, фактично усі науково-педагогічні працівники, які підлягали опитуванню, перебува-

ють на первинній стадії проходження адаптаційного процесу. Щодо окремих складових адаптаційного потенціалу, то на першому місці за рівнем розвитку знаходиться морально-етична нормативність, що пов'язана з особливостями педагогічної діяльності, яка стосується виховання та розвитку особистості. Друге місце посідає комунікативний потенціал. І на третьому місці знаходиться поведінкова регуляція.

Одне із завдань емпіричного дослідження полягало також у дослідженні (на основі кореляційного аналізу) взаємозв'язку професійної адаптації молодих науково-педагогічних працівників та їх демографічно-професійних характеристик.

Дані, що стосуються взаємозв'язку професійної адаптації та віку викладачів, свідчать, що в цілому з віком спостерігається негативна динаміка щодо виявів самопочуття, активності і настрою. Існують статистично значущі відмінності (за t-критерієм Стьюдента) у виявах загальної оцінки самопочуття активності і настрою науково-педагогічних працівників різних вікових груп (23–30 – перша група, 30–37 – друга група). З віком зменшується кількість науково-педагогічних працівників із високим рівнем активності та хорошим самопочуттям.

Однією з найскладніших проблем професійної адаптації молодих науково-педагогічних працівників є проблема задоволеності педагогічних працівників умовами праці (оснащеність кабінетів, стан обладнання, забезпечення методичною літературою, посібниками, умови для відпочинку тощо). І це має бути предметом особливої уваги в процесі покращення професійної адаптації викладачів.

У викладачів 30–37-річного віку рівень розвитку комунікативних та організаторських здібностей є набагато вищим, ніж у молодих науково-педагогічних працівників 23–30-річного віку. Більший показник вираження здібностей у науково-педагогічних працівників старшого віку свідчить про те, що безпосередньо досвід спілкування відіграє неабияку роль у розвитку здібностей. Тому для молодих викладачів необхідною умовою у своїй повсякденній діяльності є те, що вони повинні багато спілкуватись, брати участь у різноманітних конференціях, зборах, наукових дискусіях, що відіграє важливу роль у процесі адаптації.

Аналіз цих даних свідчить, що науково-педагогічні працівники віком 30–37 років у своїй повсякденній діяльності надають перевагу таким видам діяльності, як праця і спілкування; у рівні освоєння діяльності – творчості; форма реалізації діяльності – перцептивна; у просторово-часовій орієнтації такі працівники зорієнтовані на минулий досвід, тобто застосовують ті знання, які отримали впродовж минулих років. Такі працівники мало звертають увагу на інноваційні підходи у

процесі навчання. Все неактивно впливає на адаптацію науково-педагогічних працівників віком 30–37.

Молоді науково-педагогічні працівники віком 23–30 років надають перевагу творчості. Як і всі працівники, вони на початках своєї кар'єри обирають процеси навчання, а вже пізніше відтворення. Статистично достовірні показники шкали форми реалізації діяльності (моторна) і просторово часовій орієнтації (майбутнє). Мабуть, кожен молодий працівник, який тільки увійшов у трудовий колектив, мріє про щасливе майбутнє і буде робити все для того, щоб цього досягти.

З підвищенням педагогічного стажу спостерігається в цілому позитивна тенденція щодо усіх показників особистісного адаптаційного потенціалу. Ці показники свідчать про те, що вже на третьому році своєї науково-педагогічної роботи викладачі мають статистично значущі відмінності від працівників першого року роботи в адаптаційному процесі.

Отже, у професійній адаптації науково-педагогічних працівників існує низка психолого-педагогічних проблем, які виявляються у:

а) недостатньому рівні забезпечення, власне, професійної та соціально-психологічної адаптації;

б) поганому самопочутті, настрої, виявах активності;

в) недостатній психологічній компетентності керівників ВНЗ із проблеми управління професійною адаптацією молодих науково-педагогічних працівників (неадекватній оцінці керівниками окремих складових адаптації, нерозумінні значущості певних видів адаптації).

Висновки. Отже, отримані дані разом із результатами аналізу практики діяльності ВНЗ свідчать про недостатнє застосування у процесі адаптації молодих науково-педагогічних працівників спеціальних заходів, спрямованих на покращення активності, самопочуття і настрою (спеціальні релаксаційні програми індивідуального та загального рівнів, впровадження заходів стимулювання праці молодих педагогічних працівників тощо).

1. Абсаямова Я. В. Професійна адаптація молодих викладачів іноземної мови до роботи у вищих технічних навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Яна Вадимівна Абсаямова. – К., 2005. – 20 с.

2. Лучшие психологические тесты / под ред. А. Ф. Кудряшова. – Петрозаводск: Петриконт, 1992. – 318 с.

3. Люріна Т. І. Соціальна адаптація вчителя в сучасних умовах / Т. І. Люріна // Проблеми професійної підготовки вчителя школи майбутнього: збірка

матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (30–31 жовтня 2001 р.). – Мелітополь, 2002. – Т. 1. – С. 8–13.

4. Мороз А. Г. Профессиональная адаптация выпускника педагогического вуза: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.01 / А. Г. Мороз. – К., 1983. – 430 с.

5. Назаров О. А. Динаміка первинної психологічної адаптації до умов навчання і служби в навчальних закладах МВС України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.01 / О. А. Назаров; Університет внутрішніх дел. – Х., 2000. – 18 с.

6. Облес І. І. Педагогічні умови професійної адаптації викладача вищого навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Ірина Ігорівна Облес. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.

7. Солодухова О. Г. Становлення особистості вчителя у процесі професійної адаптації: монографія / О. Г. Солодухова. – Донецьк.: ТОВ «Лебідь», 1996. – 176 с.

8. Супрун А. П. Психосоматическая адаптация молодого учителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.02 / А. П. Супрун; ЛГУ им. А.А. Жданова. – Л., 1983. – 17 с.

Жидецкий Ю. Ц., Пашкутский И. З. Психолого-педагогические факторы профессиональной адаптации молодых научно-педагогических работников

Проведено емпіричне дослідження психолого-педагогічних факторів професійної адаптації молодих науково-педагогічних працівників. Виявлені основні психолого-педагогічні фактори, впливаючі на динаміку і якість проходження адаптаційного процесу у молодих науково-педагогічних працівників к професійної діяльності в новому науково-педагогічному колективі.

Ключевые слова: *професійна адаптація, професійна діяльність, молодий науково-педагогічний працівник, психолого-педагогічні фактори адаптації, фактори, критерії і показателі адаптації.*

Zhydetskyi Yu. Ts., Pashkutskyi I. Z. Psychological and pedagogical factors of occupational adaptation of young teaching staff

An empirical study of psychological and pedagogical factors of young teaching staff professional adaptation is performed. The basic psychological and pedagogical factors that affect the dynamics and quality of young teaching staff adaptation process to professional activity in the new scientific and pedagogical staff are revealed.

Key words: *professional adaptation, professional activity, young scientist, psychological and pedagogical adaptation factors, factors, criteria and indicators of adaptation.*